

Η ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ LIBER
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ

ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ
ACTES DE LA RECHERCHE EN SCIENCES
SOCIALES

ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
EUROPÄISCHES BÜCHERMAGAZIN

ΟΥΓΓΡΙΚΑ
ÉLET ÉS IRODALOM

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ
списание по славянски език

ΙΤΑΛΙΚΑ
L' INDICE

ΤΣΕΧΙΚΑ
PRITOMNOST

ΣΟΥΗΔΙΚΑ
ORL & BILD

ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ
REVISTA EUROPEANA

ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

LIBER

Η συνεργασία μεταξύ της επιθεώρησης της *Liber* και των *Συγχρόνων Θεμάτων* γίνεται με την αποφασιστική συνδρομή του Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Catherine Velissaris. Τη γενική επιμέλεια των μεταφράσεων είχε ο Γρηγόρης Ανανιάδης.

GERMANIA Γ Ε Ρ Μ Α Ν Ι Ε Σ

BETRACHTUNGEN EINES UNFRANZOSEN¹

Pierre Bourdieu

ΑΝΑΡΩΤΙΟΥΝΤΑΙ ορισμένοι σήμερα – κυρίως στην Γερμανία – σχετικά με το δικαίωμα του «γερμανικού έθνους» στο «εθνικό αίσημα», δηλαδή – γιατί να μη λέμε τα πράγματα με το όνομά τους; – στο εθνικιστικό αίσημα και, με μια παράξενη αντιστροφή, βλέπουν στον «αντιγερμανισμό» (Hans-Helmut Knütter) και στην «περιθωριοποίηση αυτών που καλλιεργούν τις εθνικές τάσεις» (Martin Walser) μια απειλή για τη δημοκρατία· σαν να ήθελαν να ξεχάσουν την όλη προσπάθεια που καταβλήθηκε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια για να βγει το ναζιστικό παρελθόν από τη λήθη. Άλλοι – οι οποίοι, ανεξαρτήτως εθνικότητας, είναι αναμφίβολα ομόφρονες – κινητοποιούνται – κυρίως στη Γαλλία – για την προστασία της (εθνικής) κουλτούρας και χαιρετίζουν ανενδοίαστα ένα γελοίο νόμο γλωσσικού εξαγνισμού· σαν να αγνοούν ότι η ιδιαιτερότητα της εθνικής τους κληρονομιάς εδρεύει (ή έδρευε) στην εξαιρετική δεκτικότητα της χώρας τους απέναντι στις καλλιτεχνικές, λογοτεχνικές και πολιτικές πρωτοπορίες κάθε χώρας. Δεν είναι λοιπόν ανώφελο σε μια τέτοια συγκυρία να επιχειρήσουμε να φέρουμε στο προσκήνιο της διανοητικής ζωής, όπου εκτίθενται σήμερα τόσο ευτελείς και ατάλαντοι, κάποιους απ' αυτούς τους συγγραφείς, συχνά άγνωστους ή παρεξηγημένους, οι οποίοι, ο καθένας στη χώρα του – εν προκειμένω, κυρίως στη Γερμανία –, έχουν συγκροτήσει ένα διεθνές δίκτυο αντί-

στασης ενάντια στους συντηρητισμούς, τους κομπορρισμούς και τους εθνικούς φαρισαϊσμούς.

Η αντίσταση στο «εθνικιστικό κιτς», όπως λέει ο Arno Schmidt, σε όλες τις κακόγουστες εικόνες και τα αναμνηστικά, τα επιφανειακά συναισθηματικά και κατά βάθος επιπόλαια, που πάντα παράγει σε αφθονία η μεγάλη λογοτεχνική βιομηχανία, είναι το πιο σταθερό θεμέλιο για έναν πραγματικό διεθνισμό. Και επειδή ο ίδιος ο Arno Schmidt παλεύει με τη μεγαλύτερη αγριότητα ενάντια στον ποιητικό στόμφο των μεγάλων Γερμανών ρομαντικών ή τους πομπώδεις αλπικούς και βουκολικούς συνειρημούς αυτών των «μπουφολογιότατων» (docucus), όπως θα έλεγε ο Raymond Queneau, που κάνουν την Μπέρτα να κλαίει, σμίγει έτσι με τον Heinrich Heine, καταδικασμένο εδώ και πολύ καιρό από τους γερμανούς μανδαρίνους ως ριζικά αντίθετο με τις «αληθινές πνευματικές αξίες της χώρας»² και εξορισμένο από την ιστορία της λογοτεχνίας από τους ναζί³: από το 1839 ο «γαλλόφιλος και άπατρις εβραίος», σε μια γλώσσα φροντισμένη έτσι ώστε να σαγηνεύει όποιον αγαπούσε να συνδυάζει «τριαντάφυλλα και πράσα», αποκηρύσσει αυτούς τους επαρχιώτες καλαμαράδες που «μένουν συναισθηματικά και πατριωτικά στην πατρογονική εστία, πλάι στις κίτρινες γαριφαλιές και τις σουπες με λουκάνικο της αγαπημένης πατρίδας, της Σουαβίας»⁴.

Και ο Jürgen Habermas – ο οποίος υπενθυμίζει τις επαναστατικές-συντηρητικές προϋποθέσεις της σκέψης του Karl Schmitt που σήμερα αναδεικνύεται σιγά σιγά σε πνευματικό πατέρα της νέας Ευρώπης, καθώς και τη σκοπιμότητα την οποία υπηρετεί η αποκατάσταση αυτού του εθνικιστή υβριστή της νεωτερικότητας – δεν είναι μήπως ο συνεχι-

στής του Heine που κατήγγελλε τους θεμελιωτές της ιστορικής Σχολής του Δικαίου Friedrich Karl von Savigny και Gustav Hugo και την αξίωσή τους να θωρακίσουν απέναντι σε κάθε έλλογη κριτική ένα δίκαιο εξ ολοκλήρου ταγμένο στην προάσπιση της καθεστηκυίας τάξης.⁵ Εκείνου ακριβώς του Heinrich Heine, τον οποίο σ' ένα πολύ γνωστό άρθρο του θεωρούσε ως μια από τις πρότυπες μορφές διανοούμενου ικανού να συνδυάζει την αυτονομία της τέχνης και της λογοτεχνίας με την κριτική στράτευση σ' έναν πάντοτε αναδιεκδικούμενο «δημόσιο πολιτικό χώρο» (politische Öffentlichkeit), μια μορφή που ποτέ δεν βρήκε την αρμόζουσα θέση της μέσα στο γερμανικό σύμπαν.⁶

Αν όμως μας γοητεύουν τόσο αυτοί οι Γερμανοί – όπως και η αυστριακή Elfriede Jelinek, που στο *Totenaufer* θυμίζει τους πρωτοοικολογικούς διαλογισμούς του Heidegger για την Heimat (πατρίδα), το χώμα και το αίμα, ή «τον καλό παππού του χαλντεντρελιανού στάβλου, τον Schwarzwald (Μέλανα Δρυμό)», και που, στο έργο της *Στη χώρα των νεφών*, συλλαμβάνει τις θεματικές της μεγάλης ιδεαλιστικής μεταφυσικής των Hölderlin, Hegel και Fichte – δεν είναι μήπως, έστω και εν αγνοία μας, επειδή είναι «αντι-γερμανοί»; Αν το δεχόμαστε αυτό, θα ήταν σαν να ξεχνούσαμε ότι πολλοί Γερμανοί αναγνωρίζονται στην άρνηση του κατ' εξοχήν γερμανικού «εθνικιστικού κιτς» και ότι χωρίς καμιά αμφιβολία η Γαλλία είναι εκείνη που, χωρίς καμιά εύλογη αιτία και προς μεγάλη έκπληξη των Γερμανών εκείνων που, όπως ο Jürgen Habermas, ανησυχούν περισσότερο για την συνέχιση της παράδοσης της Aufklärung (Διαφωτισμού), έχει παραγάγει τους πιο ενθουσιώδεις οπαδούς του Hölderlin, του Heidegger και τόσων άλλων προφητών της μεταφυσικής της «Γερμανικότητας» (πράγμα που υποβάλλει την ιδέα ότι το «εθνικιστικό κιτς» υποκρύπτει κάποια άλλα πράγματα που, όπως ο μυστικισμός της «δημιουργίας» και του «δημιουργού», περνούν χωρίς καμιά δυσκολία τα εθνικά σύνορα).

Θα πρέπει όμως να παραθέσουμε και πάλι τον Heine, ο οποίος προειδοποιούσε ενάντια στην κοινή τάση να συγχέεται η αγάπη για την πατρίδα με το μίσος για τον ξένο, τους Γάλλους, όταν πρόκειται για τους Γερμανούς, τους Γερμανούς, όταν πρόκειται για τους Γάλλους. Θα συμφωνήσουμε, χωρίς αμφιβολία πολύ εύκολα, ότι το να είσαι «αντι-γερμανός», όταν είσαι Γερμανός, δεν είναι το ίδιο πράγμα με το να είσαι «αντι-γερμανός», όταν είσαι Γάλλος (το ίδιο συμβαίνει και στην αντίστροφη περίπτωση). Θα συμφωνήσουμε, χωρίς αμφιβολία λιγότερο εύκολα, ότι το να είσαι «υπέρ των Γάλλων», όταν είσαι Γερμανός, δεν είναι το ίδιο με το να είσαι «υπέρ των Γάλλων», όταν είσαι Γάλλος. Λιγότερο εύκολα, γιατί νιώθει κανείς αόριστα ότι το να είναι και να δηλώνει «υπέρ» του ίδιου του του έθνους, σημαίνει ότι εισάγει τη λογική της επιλογής εκεί όπου αυτή δεν έχει θέση – αυτό θα έπρεπε να είναι αυτονόητο... – και ότι αφήνει ανοιχτή τη δυνατότητα της κριτικής απόστασης, ή ακόμη και της απάρνησης ή της προδοσίας.

Αγνοείται όμως ότι υπάρχει ένας τρόπος (γαλλικός ή γερμανικός, ελάχιστη σημασία έχει σ' αυτή την περίπτωση) να είναι κανείς «αντι-γερμανός», που τελικά σημαίνει να υπερασπίζεται έναν τρόπο να είναι Γερμανός, έναν τρόπο που περνάει μέσα από τη δοκιμασία της αντιπαράθεσης με όλους τους άλλους τρόπους του ανήκειν στο έθνος του και που έχει αποβάλει όλους τους υποκριτικούς φαρισαϊσμούς της μεγάλης γερμανικής παράδοσης.

Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο ο επισκέπτης που έρχεται από τον Μέλανα Δρυμό, την αφετηρία και το αντικείμενο τόσων από τις μεγάλες γερμανικές μυθολογίες, θεωρεί έναν θεσμό τόσο αντιπροσωπευτικό της «γαλλικής» Zivilisation όπως οι περί παντός επιστητού διαλογικές συζητήσεις (colloque mondaine), θεσμό που ανάγεται κατ' ευθείαν στη ματαιολογή παράδοση των φιλολογικών σαλονιών και τείνει σήμερα να αποκτήσει «πανευρωπαϊκές» διαστάσεις, δεν έχει τίποτε το κατ' ουσίαν «αντι-γαλλικό» (ή το «γερμανικό»): θα μπορούσε κάλλιστα να είναι ο τρόπος θεώρησης ενός μη-γάλλου Γάλλου, που ορισμένοι Γάλλοι θα αποκαλούσαν ενδεχομένως «αντι-γάλλο», ο οποίος απεχθάνεται τη ριζωμένη στην εθνικιστική αλαζονεία ψευδο-οικουμενική έπαρση και τη ναρκισσιστική αυταρέσκεια κάποιων «πολύ γάλλων» συγγραφέων, όσο τους απεχθάνεται και ο φίλος του από την τόσο κοντινή και τόσο μακρινή Γερμανία, απηυδισμένος όσο κι εκείνος με τα πλασματικά τευτονικά τριόσθαθα του κιτς Μέλανος Δρυμού.

Μετάφραση από τα γαλλικά: Έφη Γιαννοπούλου
(Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Σκέψεις ενός μη Γάλλου». Δημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 18, Ιούνιος 1994.

2. G. Höhn, *Heinrich Heine, un intellectuel moderne*, PUF, Παρίσι, 1994, σελ. 7.
3. *Αυτόθι*, σελ. 52-53.
4. H. Heine, *Le Miroir des Souabes*, παρατίθεται από τον G. Höhn, *ό.π.*, σελ. 110.
5. J. Habermas, «Heinrich Heine und die Rolle des Intellektuellen in Deutschland», *Merkur*, 40, αρ. 6, Ιούνιος 1986, σελ. 453-468 (μτφρ. στα γαλλικά στο *Écrits politiques, Culture, droit, histoire*, Ed. du Cerf, Παρίσι, 1990, σελ. 25-50).
6. Από τον Theodor Heuss, που το 1916 καταδικάζει τους διανοούμενους που δέχονται να παρουσιάζονται ως φερέφωνα των προοδευτικών διεκδικήσεων, μέχρι τον Thomas Mann με την πολεμική του, το 1918, στο *Σκέψεις ενός απολιτικού* (*Betrachtungen eines Unpolitischen*) ενάντια στη μορφή του Zivilisations-Literat ή ακόμη και τον Max Weber, που διαχωρίζει την «ηθική της πεποίθησης» των λογίων από την «ηθική της ευθύνης» των πολιτικών, όλη η κυρίαρχη παράδοση δεν έπαψε να αρνείται, συνδέοντάς τις με τη Γαλλία, τις παρεμβάσεις του συγγραφέα ή του επιστήμονα στην πολιτική, τις οποίες αντιμετώπιζε πάντα, και σήμερα ακόμη, ως παραβάσεις της επιταγής της αυτονομίας (και της επαγγελματικής αξιοπρέπειας...) ή, πιο πεζά ως ναρκισσιστικές εκδηλώσεις ενός «κιτς της πεποίθησης» πράγμα που, αλίμονο, συμβαίνει πολύ συχνά) καλές μόνο για τους διανοούμενους του Παρισιού.